

XVI. ASIRDA KARAMAN EYALETİ VE LÂRENDE (KARAMAN) VAKIF VE MÜESSESELERİ

M. Tayyib GÖKBİLGİN

Anadolu Selçuklularının başşehri Konya ile Larende, Seydişehir, Beyşehir, Niğde, Kayseri, Aksaray bölgesi Karaman eyâletini teşkil ediyordu. Selçuklu devrinde büyük bir inkişafa kavuşan bu bölgede XIII. asrın ikinci yarısından itibaren, burada tarih sahnesine çıkan Karaman oğullarının hükmü ve nüfuzu altına girmiş, sonradan, Anadolu Selçuklu devletinin ortadan kalkması ile birlikte onun yerinde kurulan beğliklerden biri olmuştur.

Kendilerini Selçukluların gerçek vârisi sayan, onların ilme, kültüre ve memleketlerini onarmaya verdikleri değerleri yaşatmaya, devam ettirmeye çaba gösteren Karamanlılar, yurtlarının bağımsızlığı için, zaman zaman, Osmanlı, Mısır, Eretna ve Kadı Burhaneddin devletleri ile savaşmışlardır. Karaman ülkesinin Osmanlı devletine geçmesi, bilindiği gibi, Fatih Sultan Mehmed zamanındadır ve Karamanoğlu İbrahim beyin 868 (1464) de ölümü üzerine açılan mücadeleler sonucunda vuku bulmuş, fakat, daha sonra da bu ülke üzerinde hakimiyet iddiaları bir müddet sürüp gitmiş, kesin ilhak II. Bayezid devrinde olmuştur. Karaman'ın anavatan olarak Türk birliğine katılmasından sonra derhal ayrı bir beğlerbeğlik (eyâlet) halinde teşkil edildiğini ve Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında, yukarıda saydığımız sancaklardan başka, Maraş (ve Elbistan) ile Bozok livasını da ihtiva ettiğini biliyoruz ki, bunlardan birincisi, Şehsuvaroğlu Ali beyin katil ve tedibinden sonra bir süre Karaman eyâletine bağlı kalmış, sonra müstakil beğlerbeğlik olmuş, ikincisi ise,

coğrafi durumu ve diğer ilişkileri sebebiyle, Rum (Tokat, Sivas - Amasya) eyâletine bağlanmıştır.

Karaman eyâletinin ilk kanunnâmesi II. Bayezit devrine âittir. Bu bölgenin tahrir emirlerinden ilki olarak Mevlânâ Vildân adında birini görüyoruz. İkincisi ise meşhur İbn Kemal (Kemal Paşa zâde) idi. Tahrir defteri başında

(افتخار العلماء الكرام مولانا محى الدين
دامت فضائله نك كه مولانا ولدان دمكه
مشهوردر)

diye kaydedilen Mevlânâ Vildân, Fatih devrinde müderris ve kadılıklar yaptıktan sonra kazaskerlikten azledilen önemli bir şahsiyet idi ve yine o devirde Hersek livasını da tahrir memur edilmişti.

Bu zât, aynı suretle, Konya'da bulurak kaldırdığı bid'atleri gösteren kanunnâmenin de muharriri görünmektedir ki, şehzade Cem'den bahsolunduğuna göre, II. Bayezid devri başlarında yazmış olacaktır. Yavuz Sultan Selim devrinde (H. 924) Karaman eyaletini tahrir memur olan zat ise, defterin önsözündeki ibarenden anlaşıldığı gibi İbn Kemal'dir.

« العبدین الفقیرین احمد بن سلیمان بن
کمال الامین وحسام الکاتب الشهیر بدمشق
لکتابه المملکته اليونانيه المشتهره بولایت
قرمان علی قوانین العثمانيه . . . »

Karaman eyâleti kanunnâmelerinde özellikle mîr-âblık (میر آبلق) müessesesi üzerinde durulmakta ve bu konudaki

bid'atler ve sonra bunların kaldırılmaları anlatılmaktadır. Bu bid'atler Sultan Süleyman kanunnâmesinde de mevcuttur.

H. 935 (1528) tarihli Karaman Kanunnâmesi ise,

قضیه فی رسوم الرعايا باى احوال ايشان،
قضیه باج مع دشتبانی

bölümlerini de kapsar.

Karaman eyâleti livâlarını şöyle sıralayabiliriz:

1 — KONYA : لواء قونية

Bu eyâlet genellikle paşa sancağıdır, yâni, beğlerbeğlik makarrıdır. Bununla beraber, Kanunî Sultan Süleyman devrindeki bir tahrir defteri (Başbakanlık arşivi No. 387) Kayseri livasının beğlerbeği makarri olduğunu belirtmiştir. 1520 tarihlerinde bu eyâletin başında Davut Paşa (Koca) oğlu Mahmut Bey bulunuyordu ki, Bey (Sancak Beyi) rütbesiyle bir beğlerbeğlik makamının işgal edildiğine bir örnektir. Halbuki, sonraki devirlerde çok defa sancak beğlerine bile paşa denildiği bilinmektedir. Mahmud Beyin hasları (700.000) akçalık hâsıl bağlıyordu. H. 985 de aynı miktar haslarla "sâbıka Dulkadır beğlerbeğisi Mahmut Paşa" uhdesinde olduğunu, H. 991 de ise "sâbıka Bağdad beğlerbeğisi Kubad paşa oğlu Süleyman paşaya" verildiğini biliyoruz. Kubad Paşa, Ramazan oğullarından Pirî Paşanın akrabası idi ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde, bir aralık, Karaman beğlerbeğliği de yapmıştı ki, III. Murad devrinde oğlu burayı, âdetâ bir ocaklık mahiyetinde tasarruf ediyordu.

Konya sancağı mülhakatı arasında, İn-suyu (بلوران) Bel-viran (ابن صوري) Eski İl ma'a Akçe-Şehir Aladağ, Ereğli, Karaman, Turgud Bozulus, Saidili, Kadınhanı, Hatun-saray gibi yerler bu'unmakta idi. Mamafih bunların yanında bu gün adlarını kaybetmiş, daha bir çok yerler mevcuttu. Bu asır sonlarına ait Aynî Ali risâlesi Konya livasını (660.074) akçe hasıllı ve 132 cebelûsu ile kaydetmektedir.

2 — KAYSERİ : لواء قيسريه

Daima Karaman eyâletine bağlı kalan Kayseriyye'nin ayrı kanunnâmesi vardı. H. 906 (1500) tarihini taşıyan bu kanunnâme divânî-mâlikâne resimlerinin, yâni, iki başlı bir vergiye tâbi bulunduğunu tespit ettiği gibi, bunlardan başka bir de şahnelik (شحنة Moğolca vâli, muhassıl, âşâr memuru), yemlik ve harman arpası (خرمن آرمسى و نالك) diye bir miktar daha galle (hububât) alındığını, fakat, köhne defterde böyle bir şey kaydolunmadığı için, yeni tahrir defterine de bunların yazılmadığını, binaenaleyh, iki öşürden (divânî ve mâlikâne) fazla olan şahnelik, yemlik ve harman-arpası gibi vergilerin kaldırıldığını bildirmekte, Karaman Kanunnâmesinden ayrıldığı yerler de belirtilmektedir. Kanunî devri başlarında Kayseri sancağının (260.000) akçelik mirlivâ hasları bulunduğunu, 1528 sıralarında münhal görünmekle beraber H. 989 da Bağdad'da gönüllüler-ağası olan Pîrî Beye (400.000) akçelik haslar ile tevcih edildiğini biliyoruz. Aynî Ali risâlesinde yine (250.000) akçelik sancakbeyi hassı kaydolunmuştur. Kayseri livâsına bağlı yerler bilhassa Kayseri ve Sarmısaklı (صارمساكلى) bulunuyordu.

3 — İÇİL : لواء ايج ايل

H. 992 (1584) İçil livâsı kanunu şöyle başlamaktadır:

"İçil sancağı kadimden vilâyeti Karaman'a tâbi olup baadehu Cezire-i Kıbrıs fetholunmağla ana ilhak olunup yine mâbeyinlerinde cari olan kanun vilâyeti Karaman kanunu olup halkının itiyad ve ihtiyaçları olan mevaddın lâzım olanı vilâyet-i Karaman'ın atık defterinde mukayyed olan kanunnâmeden ihraç olunup livâ-i mezburun defterine kaydolunmuştur ki zikrolunur."

Buna göre, fetholunduğundan, yâni XV. asrın ikinci yarısından itibaren İçil livâsı Karaman eyâletine bağlı idi, gerek Kanunî devri tahrirlerinde ve gerek H. 985 tarihinde Karaman eyaleti statüsü içinde gösterilmiştir. Ancak, H. 989 dan

sonra bu livâ tâbi-i Kıbrıs (تابع قبروس) diye işaret olunmuştur. Bundan sonra hep Kıbrıs'a bağlı gösterilmekle beraber "karaya da eşer" denilerek, gerekli hallerde buradaki seferlere de bu sancak kuvvetlerinin katıldığı anlaşılmaktadır. İçil livâsı kanunnâmesindeki, diğerlerinde pek rastlanmayan, özelliklerden biri esirlerin satıldığı hallerde satandan ve alandan kaçır akçe alındığının kaydedilmemiş olmasıdır.

Şüphesiz ki, sâhilde bir yer olması dolayısıyla, bu sancakta esir ticareti oldukça hareketli idi. 1528 tarihinde 300000 akçelik sancak bey hasları vardı. Bu bölge Silifkeğ Ermenak, Mut, Gülnar nâhiyelerinden mürekkepti.

4 — NİĞDE : لواء نيكده

Bu sancak Niğde, Enduği اندوغي , Bor بور , Develü, İncesu, Karahisar, Yahyâlû بحيالو , Ürgüp, وركوب Nâmidğer, Nevşehir وشهر Şücaaddin شجاع الدين Çam-ardı چام اردی gibi yerleri kapsıyordu. Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında 230.000 akçelik haslarla Muhzır Bâli Bey adında birinin tasarrufunda idi.

5 — AKSARAY : لواء انصراى

1528 tarihinde ser-silâhdârân Hüseyin Bey adında birinin uhdesinde 206.000 akçelik haslarla Karaman eyâletinin bir sancağı idi. Nâhiyeleri, Aksaray, Eyubili دانشمندلو , Dânişmendlû , اوب ابلى Danışmendlû-i sağır دانشمندلو صغیر Korhisar دانشمندلو صغیر idi.

6 — KIRŞEHİRİ : لواء كيرشهر

Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında Karaman eyâleti sancakları arasında görülüyorsa da, asrın ikinci yarısındaki tahrirlerde müstakil sancak halinde bu eyâlete bağlı gösterilmiştir. Bu liva Kırşehir, Hacı-Bektaş, Süleymanlı gibi yerleri kapsamakta idi. Bu devirde bir defa 337.996 akçelik haslarla Bozok sancak beği Memiş Bey başka bir sefer Niğde beyi Mustafa Bey uhdesinde görülmektedir.

7 — AKŞEHİRİ : لواء آقشهر

Kanunî Sultan Süleyman devrinin bir tahririnde sancaklıktan bozulup Ferihsad Bey adında birinin tasarrufunda bulunduğu kayıtlı ise de bütün diğer tahrirlerde sancak olarak yazılmıştır. Burada eski çağlarda Philomelium adında bir şehir vardı ve Selçuklu Türkleri fethettikten sonra Akşehir adını vermişlerdir ki bütün o devir ve Karaman, Hamidoğlu, Eşrefoğlu, temliknâme ve berâtlarında, Selçuknâmelerde adı hep böyle geçmektedir. Konya'ya yakın olan Akşehir, coğrafî durumu ve bol gelirleri ile Selçuk hükümdarlarının adeta bir ihtiyat hazinesi gibi idi. Taltif edilecek, ağırlanacak emirlere, beğlere bu bölge ikta edilirdi. Akşehir Osmanlı ülkesine ilkönce I. Murad devrinde bağlanmışsa da sonra tekrar Karamanlılara geçmiş, bir defa cihaz konusu olmuş, başka bir sefer Timurun torunu tarafından Karaman oğluna geri verilmişti. Kesin olarak Osmanlılara Fâtih zamanında geçmiştir. Akşehir'in, Konya gibi iki müdafaa hisarı vardı. Biri bugünkü Top-yeri ve Hıdırlık denilen semtlerin üstünde idi. İkincisi aşağıdaki şehri ihata ediyor ve koruyordu. Bu kaleler eski çağlardan kalmış, Selçuklular tarafından da tahkim edilmişlerdi. Akşehir sancağında, Akşehir, Ilgın, Doğanhisarı ve İshaklu belli başlı nâhiyelerdi. Bu liva XVI. asırda 250.000 akçelik haslarla muhtelif kimselere tevcih edilmişti. Bu devirde Akşehir kazası şöyle tahrir edilmişti:

Hane 550			
Mahalle	nefer	Müslim	G.müslim
41	777	441	9

Cami	Mescid	Medrese	Zaviye
4	46	3	6
Hızırilyaslık	Çeşme	Hamam	
1	7	6	

Vakıfhane ve dükkân: Dükkan Hane		
74	56	18

8 — BEYŞEHİRİ : لواء بكشهرى

Beyşehir Eşref-oğulları beğliğinin merkezi iken İlhanlıların Anadolu'daki valileri tarafından zaptedilmiş, sonraları

rı ise Hamidoğulları, Karamanoğulları, Osmanlılar arasında türlü safhalar geçirmiştir. Antikitede Gurgurum diye anılırdı. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, bize, Selçukluların bir sayfiye şehri olan Kubad-Âbâd'ın Beyşehri gölü kıyılarındaki kurulmuş olduğunu göstermektedir. Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında Beyşehri livası Çavuş Hasan Bey adında birisine 150.000 akçelik haslarla verilmişti. Kısa bir müddet sonra 160.000 akçe ile Behram beyin sancakbeği olduğu görülmektedir. H. 985 - 991 tarihleri arasında bu miktar 200.000 - 260.000 olmak üzere yükselmiştir. Bu livaya bağlı yerler Seydişehir, Kuşaklı, Bozkır, Kır-ili, Bozkuşaklı ve Güci- Kebir gibi yerlerdi.

9 — TARSUS : لواء طرسوس

Bu sancak da, İçil livası gibi, Kıbrıs fethine kadar Karaman eyâletine bağlı idi. Sonradan, 985 - 994 seneleri arasında Kıbrıs'a bağlanmıştır.

10 — LARENDE : لواء لارنده

Karaman ilinin, ilk defa Gedik Ahmet Paşanın sadrazamlığı sırasında, H. 881 (1476) de, vakıflarının ve emlakının tesbit edildiğini görüyoruz ki, buna göre eyâletin ikinci livası Larendede idi ve şu suretle 11 şehir ve kasabadan mürekkep gösteriyordu. 1 — Konya, 2 — Larendede, 3 — Seydişehir ve Bozkır, 4 — Beyşehri, 5 — Akşehir, 6 — Ilgın, 7 — Niğde ve Şücaaddin ve Enduki

8 — Ürgüb, 9 — Ereğli, 10 — Aksaray, 11 — Koçhisar

Larendede, H. 922 tarihinde (Tapu def. No. 58) ve H. 929 tarihinde (Tapu def. No. 392) sancak statüsünde idi ve mirlivâ olarak Mustafa Bey adında birisi bulunuyordu. Fakat, kısa bir süre sonra, diğer bir tahrir defteri Larendede'nin sancaklıktan bozulup siphahilerinin Konya sancağı siphahileri ile sefere gittiklerini işaret etmektedir. (Tapu defteri No. 387). Yâni ayrı bir sancak beyi bulunmuyordu.

Yavuz Sultan Selim devrinde (922-1516) Larendede sancak beyi Mustafa beyin kasaba içinde 190.310 akçelik geliri vardı.

Lârendede kazası dahilinde ise mîr-âblık resminden 40.000 akçelik hassı mevcuttu.

خاصه فخر الامراء الكرام مصطفى بك
دام مجده ميرلواء لارنده عن دفتر جديد
نفس لارنده حاصل ميرابي قضاء لارنده
190310 عن نصف رسم غنم
و نصف جرم و جنایت و رسم عروس عن
رعایای تيار هاء سپاهيان مردار قامه غير از
تيار هاء سربست 40000 يکون
230310

1516 da Lârendede kazası dahilinde 60 timar görülmektedir ve bunlar ya zeâmet (بروجه زعامت) ya timar (برسم تيار) yahut da yurtluk eşkinculu cebelü olarak tevcih edilmişlerdir. Aralarında mîrâlem, Karaman timar defterdar kâtibi, sersaker, mîralay, kethudâ gibi kimseler de bulunan bu timarlılar, dirliklerine ait H. 922 senesinin Şaban, Ramazan, Zilhicce aylarında yeni yeni beratlar almışlardı ki, bir kısım tahrir kayıtları şöyledir:

تيار حاجی سنان بك مير علم قونيه
الندهدر عن دفتر جديد في رمضان 22
30444

تيار مزید ولد آرسلان بروجہ زعامت
عن دفتر جديد 13530 في غرة شعبان 922
تيار جندي علي بروجہ زعامت 12403
11 رمضان 922

تيار پیری کاتب دفتر تيار ولايت قرمان
بروجہ زعامت 14041

تيار خليل ولد قره قاش بروجہ زعامت
و قولى برادرش برسم تيار 18697 =
[13699 + 5268] 24 ذى الحجه 922 .

تیار ابراهیم ولد حاجی سنان میر علم
7094 زعامت 15 رمضان 922

تیار علی ولد سنان بك توقیبی شهنشاه
7276 بك 15 رمضان 922

تیار اسکندر سر خیاطین مرحوم سلطان
محمد 5774 13 ربیع الاول 922

تیار علی باشا ولد شیخ پرچک سر
عسکر لارنده 5010 15 رمضان 922

(قریه غازی تابع لارنده و قریه علی
فقیه تابع م . . . .)

تیار محمد ولد حاجی سنان بك میر
علم 5272 15 رمضان 922

(قریه خیرالدینلو تابع لارنده , قریه
قراجه دبه تابع او . . . .)

تیار اسماء ولد موسی بك میرالای قره
حصار 4377 4 رمضان 922 (شام

ترقیسی التزام ایتدی)
(قریه اکی کلیسا تابع لارنده , قریه

اوزومور . . . .)

تیار فخرالاکارم لطیف بك ولد صو
شیخی الان کتخداه قره مان بروجه یورد

اشکنجولو یورد قدیمی اولدوغی اجلدن در
دولتده برای هایون ایله ویریلش 1250

(مزرعه قراجه کلیسا تابع لارنده , مزرعه
دمیرجی . . . .)

تیار اردوغدی ولد قوتلوشاه , تیار
مصطفی ولد اسلان ولد قوتلوشاه , تیار

بولغار ولد دده . . . .)

bir kimsenin hasılları bir mikdar artıyor veya değışikliklere uğruyor, fakat, Lârende livasının idarî ve askerî statüsü olduğu gibi devam ediyordu. İşte H. 929 (1523) tarihli tahrir defterinin bu konudaki ilginç ve önemli kayıtları şöyle görünmektedir.

لواء لارنده :

« زعامت دمشقى بك كتخداه ولايت
قره مان 50000 قریه ماصلو تابع لارنده

و جماعت کرم اوغلی تابع ارکلی
(اشبو اللى بيك اچملىق زعامت ایله

ولايت قره مان دفتری کتخدالغی اسسئانه
دولتدن دمشقى بکه توجیه اولنوب بزات

هایون ایراد ایتدیلر 18 شعبان 929)
تیار سفر عن مردمان علی بك ولد

شهور 9000
(مذکور سفر علی بك زمانده تیار

تصرف ایتکین اسسئانه دولتدن اشبو طقوز
بيك اچملىق تیار توجیه اولندی برات هایون

ایراد ایتدی)
زعامت حاجی سنان بك میر علم بلواء

قونیه 37055
(مذکور حاجی سنان شهزاده شهنشاهک

قوللرندن اولوب یکریمی ییل مقداری واردرکه
زعامت تصرف ایدر)

تیار ابراهیم ولد حاجی سنان سر شاهینجیان
بروجه زعامت 8548

(مذکور ابراهیم شهزاده شهنشاه بکدن
قبوجی باشی اوغلی اولوب حکم شریف ایله

تیاره چیقمشدر بروجه زعامت تصرف ایدر)
تیار محمد ولد حاجی سنان 6500 (مذکور

دخی سکز ییلدن برو تیاره چیقمشدر)
تیار احمد چلبی ولد حاجی سنان بك

3597 (مذکور احمد چلبی شهزاده شهنشاه
بکک قبوجی باشیسی اوغلی اولوب خسرو

باشادن برو تیاره تصرف ایدر)

Bu tahrir kayıtlarında adları ve sıfatları belirtilen vazife ve dirlik sahibi kişileri yedi sene sonraki Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında tahrir defterinde hemen aynen buluyoruz ve kimlikleri ile görevleri hakkında yeni bilgiler elde ediyoruz. Bir kısmı ölüyor, dirliği çocukları arasında paylaşılıyor, başka önemli timar ve zeâmet sahipleri görölüyor,

سفرنده حکم شریف ایله تیاره چيقوب
تیاره تصرف ايدر)

تیار عبدالرحمن ولد درویش بن قوتلو
شاه مزرعه حاجی پاشا چفنلکی

(مذکور عبدالرحمن سپاهی زاده اولمغین
حالیا توجیه اوانوب تیاره چيقمشدر 7 ربیع
الآخر 931)

تیار مزید ولد مستان قریه خیرالدینلو
حاصل 2662 ، بروجہ التزام 2999

(مذکور مزید سپاهی زاده اولوب بر
رار یکتیت اولمغین شادی پاشادن تیاره
چيقمشدر)

تیار مصطفی و علی و اویس عن اولاد
حسن بن قزیل حاصل و بروجہ التزام مشترک
(مذکور لک بابالری قرمانک بنام لرندن
اولوب تیاره تصرف ايدر ایکن فوت اولوب
بعده مذکور لر خسرو پاشادن بروجہ تیار
تصرف ايدر لر)

تیار حضر شاه کاتب قریه بیکار باشی
(اشبو مزرعه مذکور حضر شاهک باباسنک
بر موجب برات عالیشان ملک منسوخی اولوب
بونک امثالی مزارع بروجہ جبلو توجیه اولنه
دیو فرمان اولمغین مذکور دخی حکم شریف
ایراد ایتمکین جبلو طریقله تصرف ايدر)
زعامت پیری چلبی ولد اسحاق بک 39305

(مذکور پیری نک باباسی شهزاده شهنشاه
بک دفتر داری اولوب و کندو دخی علوفه
تصرف ایدوب فوت اولدقدن صکره حکم
شریف ایله زعامته چيقوب زعامت تصرف ايدر
برات هایون ابراز ایتدی)

تیار کاتب بالی سر عسکر قضاء الاطاع
(مذکور کاتب بالی قرمانک بنام لرندن
اولوب قدیمدن حکم شریف ایله تیاره
چيقمشدر)

تیار الیاس اغا 15960 (مذکور الیاس
شهزاده شهنشاه بک سکبان باشیسی اولوب
فوت اولدقدن صکره حکم شریف ایله تیاره
چيقمشدر)

تیار لطیف بک کدخداه ولایت قره مان
بروجہ جبلو 1250 (مزرعه قراجه کلیسا...
لطیف بک وفات ایدوب اوغللری پیری و
ایلدوز و محمد قدیم یوردی اولمغین بروجہ
اشترک توجیه اولندی فی 15 جازای الاخر 931)
زعامت خواجه ولد شاهملک 15057
(مذکور خواجه قرمانک بنام لرندن اولوب
قدیمدن زعامت تصرف ايدر)

تیار مزید ولد ارسلان قریه ویرانجک
و جماعت تورکان (مذکور مزید قرمانک
بنام لرندن اولوب شهزاده شهنشاه بکدن علوفیه
تصرف ایدوب بعده حکم شریف ایله تیاره
چيقمشدر حالیا تیارینک بعض حکم شریفله
بکلر بکی خاصلرینه الحاق اولوب نقصانی
تکمیل اولنقی اوزره)

تیار علی پشا ولد شیخ پرچک سر
عسکر قضاء لارنده قریه غازی تابع لارنده
حاصل بروجہ التزام
90804 90611

(مذکور علی پاشا قرمانک بنام لرندن
اولوب قدیمدن تیار تصرف ايدر)
تیار محمد ولد حسن 2854 (مذکور
محمد سپاهی زاده اولوب اشبو 2854 اچهلوق
قریه یوردی اولمغین تیار طریقله تصرف ايدر)
تیار کاتب شجاع ولد دیوانه قریه اریق
ویرانی 6474 و بروجہ التزام 7416
(مذکور کاتب شجاع همدم پاشادن برو
حکم شریف ایله تیاره چيقوب تیاره
تصرف ايدر)

تیار عمر ولد عاشق سر عسکر قضاء
اسکی ایل
(مذکور عمر سپاهی زاده اولوب مصر

تیمار یحیا کاتب سر عسکر ناحیه سعید ایللی
12015 (مذکور کاتب یحیا شهزاده قوی
اوغلی اولوب علوفه تصرف ایدوب بعده
حکم شریف ایله تیماره چیقمشدر قدیمدن
تیمار تصرف ایدر الان تذکره کتابتی
خدمتنددر اون درت ییل واردرکه تیمار
تصرف ایدر)

Bu kayıtlardan timar ve zeâmet tevcihleri ile tasarruflarının ve uygulamalarının bu devirde nasıl bir seyir takip ettiği hakkında bir takım bilgiler öğreniyoruz.

a) XV. asır sonları ile XVI. asır başlarında Karaman sipahilerinin çoğunluğu kadimden timara tasarruf etmekte, ya da şehzâde Şehinşah'ın hizmetinde ulufeye mutasarrıf iken sonradan timara çıkmışlardır.

b) Bir kısım timarların, zeâmet olarak tevcih edildiği kaydolunmakta, fakat bunların miktarı çok defa 7000-14000 arasında bulunmaktadır. Bunlar kısmen Konya mîralemi Hacı Sinan beyin oğullarıdır.

c) H. 922 de mîralem, mîralay, eyâlet kethüdası gibi vazife sahiplerinin dirlikleri de, hâsılları ne olursa olsun, timar olarak tesmiye edilmektedir.

d) Bir çok ahvalde timar ve zeâmet ıstılahları müteradif kullanılmaktadır. Msl. Hacı Sinan Beyin şehzâde Şehinşah'ın kullarından olduğu belirtilirken yirmi seneden beri zeâmet tasarruf ettiği kaydolunmaktadır. Halbuki H. 922 tahriri onun dirliğinin timar olduğunu tasrih etmiştir.

e) Tahrirlerde tereddüd hâsıl olan dirliklerde "berat-ı humâyun ibrazı" ve "hüküm-i şerif" gösterilmesi suretiyle müktesep haklar tescil olunmakta idi.

f) Bazı sipahilere kendi köyleri yurtları olduğu sebepten timar tarikiyle veriliyordu. Sipahîzâdelerin de bu türlü hakları mahfuz tutuluyordu.

g) Bu bölgedeki bir çok serâskerlerin kazâ veya nâhiye sınırı içinde (Aladağ, Said-ili, Lârende, Eski-il) timarları da burada bulunuyordu.

h) Bir kısım sipahîzâdeler veya kâtip gibi vazifeliler Şadi Paşa, Hemdem Paşa, Husrev Paşa ve diğer Karaman beğlerbeğileri beratları ile timara çıkmışlardı.

i) 1523 tarihinde bazı sipahilerin dirliklerinde üzerlerine yazılan hâsıl gelirlerinden başka bir de bervech-i iltizam üzerlerine aldıkları miktar yazılmıştı ki, bu suretle bu sipahiler aynı zamanda birer mültezim durumunda görünmekte idiler.

İşte bu sıralanan özellikler o devir teşkilât ve müesseseler tarihimizi yakından igilendiren konulardır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde Lârende şehrinde 33 mahallede 462 hâne (ayrıca 18 gebiran hânesi) ve 570 nefer kayıtlıdır. (387 Numaralı tapu defteri). Bu mahallelerin adları şöyle sıralanmıştır:

Faruk فاروق Kaşud فاشود
Dahhâk ضاحك Hatip, Sekiz-çeşme,
Seyyar سیار Şeyler, Külhan (Savcı)
Ömer-hoca, Ali-Şeyh,
Bâzarı galle-i Köhne بازار غلة كهنه
Hacı-cellâd حاجی جلاو, Kadı-dükânî, Küçük-dede,
Abbas عباس Ahi-Osman, Çelenk چلنگ
Taptık-Emre طابق امره Mansurdede,
Ebremlü ابرملو , Sarı, Kirişçi-pâre
Hoca-Mahmud, Ulu-Zâviye,
Karaltı فارالتی , Kiçi-Zâviye كچی زاویه
Hisar-içi حصار ایچی Emeksuan امكسوان
Şam-bazarı شام بازار Eski-Pazar-pâre
Şeyh-Alâeddin, Zimmiyân اسکی بازار پاره
Lârende'de bu tarihte bir imaret, 4 cami, 25 mescid, 7 medrese, bir dârülhadis, 3 dârülhuffaz, bir muallim-hâne, 10 zaviye, 1 kalenderhâne, bir haydarî-hâne, 7 hamam, 246 dükkân, 65 sanduk (20 tanesi bedestende, 45 tanesi iplikçilerde), 13 vakıf hanesi mevcuttu. Lârende şehrinde pâdişah hasları dokuz mukataada toplanmakta ve ceman 109.300 akçe gelir sağlamakta idi. Bu mu-

kataalardan bir kısmı hasılları ile şöyle görünüyordu.

احساب مع رسم قبان و باج میوه
60.000

میخانه نفس لارنده شمع خانه و زیرخانه
7000 12.000

مقاطعة رسم اغنام شهر مقاطعة باغات شهر
6300 1000

باغ خانه
1000

öte yandan, Karaman eyâleti beğlerbeği haslarından olan Lârende şehrindeki gelirden 4 mukataada 122.000 akçe sağlamakta idi.

میرمیران ولایت قرمان خاصلری در نفس لارنده
مقاطعة بازار سیاه و باج استر بویه خانه مقاطعة سی

واسب وکاو وکرباس و نمک
20.000 60.000

رسم اغنام و باد هوا و سائرہ نیابت مقاطعة سی
12.000 30.000

Bundan başka yine Lârende şehrinde yekûnu 18.160 akçe olan ve timar sahipleri tasarrufunda bulunan dokuz mukataa daha vardı ki, bunlar pek önemli ve değerli görünmemektedirler. Meselâ başhâne ve debbağhâne mukataası 2000, Lârende boyahâne mukataası 1000 ve şehir kovan öşrü de 1000 akçelik bir gelir sağlıyorlardı. Böylece, padişah, beğlerbeği hasları ile bâzı timarlılar tasarrufunda bulunan bu mukataalar nefsi Lârende'den yekûn olarak 249.910 akçe gelir temin etmiş oluyorlardı. Lârende nâhiyesinde, yâni köylerinde de aynı suretle padişah ve beğlerbeği hasları ile zeâmet ve timarlar bulunuyordu. Pâdişah hasları yalnız üç köyde (5614 + 6544 + 4474) 16632 akçe ile 7 suğla varidatından mürekkep olarak 55.902 akçeyi buluyordu. Beğlerbeği hasları 6 köyde (113 hane 183 nefer) cem'an 28.574 akçe idi. Timar ve zeâmetler ile Lârende kalesi müstahfizları timarları genel olarak şöyle tespit edilmişti:

زعامتہا و تیمارہا در قضاء لارنده یکون
جماعت قری مزراع نفر خانه چار
2 2401 4138 49 135 6

چفتلک سنور زمین قلعه حاصل
527.535 20 4 5

تیمار مستحفظان قاعہ لارنده در ناحیہ لارنده
دردار کتبخدا مستحفظان یکون
37 1 1

قری مزراع نفر خانه حاصل
107.384 567 1022 2 4

Bu genel görüş, Lârende bölgesinde 70 kadar timar ve zeâmet olduğu düşünülürse, kale müstahfizlarının nisbeten daha fazla hasıllı timarlara sahip olduklarını anlatmaktadır. Bununla beraber köylerin sayı bakımından dağılışı normal telâkki olunabilir.

Lârende evkafına gelince: XII. asırda Lârende (Karaman) kazasında, büyük bir kısmı şehirde olmak üzere, önemli vakıflar mevcuttu ve bunların menseleri Osmanlılardan önceki zamanlara kadar uzanmaktadır. Tahrir defterlerinde şöyle sıralanmaktadır:

1) Lârende'de Karamanoğlu İbrahim bey imareti vakfı:

Ödül-oğlanı اوغلاںی Kızılca, Gök, Orta-viran, Düdükçü دودوکی köyleri, Lârende'deki Sekiz-çeşme hamamı geliri, Niğde'de bir hamamın geliri, Ereğli'de diğer bir hamamın geliri, İmarete ait bağ, zemin, değirmen gelirleri, Lârende'de Mevlânâ Fenârî hamamı geliri, Ürgüb, Konya V.S. ait bazı köyler... yekûn 97.652.

2) Lârende'de Tesbih câmii وقف جامع vakfı: تسبیح در نفس لارنده

Kervansaray, dükkânlar, değirmen, bağ, zemin gelirleri yekûn (7710)

3) Lârende'de Alâeddin Bey câmii Vakfı:

3 kıt'a bağ, zemin 300.

4) Lârende'de Hacı-Beğler câmii جامع حاجی بکری Vakfı: 4316

- 5) Mevlânâ Celâleddin (Rûmî) türbesi vakfından 1220
عن اوقاف تربة حضرت مولانا جلال الدين
- 6) Lârende'de Emîr Musa medresesi Vakfı
وقف مدرسه امير موسى در نفس لارنده
Üç köy, dükkân ve değirmenler,
Lârende'de çifte-hamam gelirleri yekûn 44173
- 7) Ermenâk'de Halil Bey Medresesi Vakfı
وقف مدرسه خليل بك در ارمناك
Lârende'de mezrea ve zeminlerden 225
- 8) Sultan câmii-ki kale mescidine ilhak olunmuştur - Vakfı
وقف جامع سلطان كه قلمه مسجد دنه الحاق اولمشدر
11 zemin, 6 bağ, hasil 2000
- 9) Lârende'de Melek Hatun medresesi vakfı
وقف مدرسه ملك خاتون بنت سلطان مراد خان
بن اورخان بن عثمان غازى در نفس لارنده
kale içindeki Hatun hamamı geliri, 1080, değirmen gelirleri yekûn 6770
- 10) Hatun türbesi vakfı (Hatuniyye) 3430.
وقف تربة خاتون در مدرسه مذکورہ بنام خاتونیه
- 11) Eskice (Zincirlü) اسکيجہ medresesi vakfı yekûn 930
- 12) Lârende'de Dârülhadis - Darülhuffaz - Çeşnigir mescidi vakfı:
وقف دارالحدیث و دارالحفاظ و مسجد چاشنيکبر
محمد بن رجب در نفس لارنده
Üç köy geliri 1812
- 13) Konya'da Ferhûniyye Dârülhuffazı vakfından
عن وقف دارالحفاظ فرخونیه در نفس قونیه
Lârende'ye bağlı Kızılca köyü 9150
- 14) Zâviye-i Kici Vakfı
وقف زاویه کچی 796
- 15) Lârende'de Mansur-Dede zâviyesi vakfı
وقف زاویه منصور دده در نفس لارنده
3 kıt'a bağ, dükkânlar ve zemin gelirleri 717
- 16) Ehlüddin Bey eczası vakfı (Lârende)
وقف اجزاء اهل الدين بك در نفس لارنده
- 17) İbrahim bey hatunu cüzleri vakfı 80
وقف اجزاء خاتون ابراهيم بك رفيق در قرية امكسوز
- 18) وقف زاویه حاجی اسمعیل (2000 درقریه اولادحاجی اسمعیل 2000
- 19) وقف زاویه نوره صوفی (350 درقریه افشار ویرانی 350
- 20) 350 وقف ابناء عثمان فقيه (20
- 21) وقف خانقاه رحيمه خاتون (21 در نفس لارنده (اسباب خانقاه درقریه 4100 امير موسى) 4100
- 22) وقف اجزاء حضر بك (22 بن اسمعیل 100
- 23) وقف اجزاء حضر بك عن (23 اولاد قرمان 2880
- 24) وقف زاویه حاجی عیسی (24 در نفس لارنده 820
- 25) وقف زاویه کرشچی بابا (25 در نفس لارنده 580
- 26) وقف زاویه رکن الدین بك عن (26 اولاد قرمان (بو زاویه دخی خراب اولوب خواجه یحیی جامعی ایله پیری خلیفه جامعه الحاق اولندی بر موجب (امر شریف)
- 27) وقف تربة علاءالدین بك (27 قرمان 2325
- 28) وقف زاویه امیر شاه در (28 نفس لارنده 2492

- 29) وقف مسجد سنان بك بن حاجي اسميل در محله سکنز چشمه 1250
- 30) وقف زاویه کتانبجی بابا در لارنده 1300
- 31) وقف معلمخانه مصلح الدین قاضی 1908
- 32) وقف زاویه شیخ علاء الدین در نفس لارنده 655
- 33) وقف مدرسه شیخی چلبی ولد حاجی علاء الدین 410
- 34) وقف دارالحفاظ شیخی چلبی 185
- 35) وقف اجزاء خواندی پاشا خاتون 605
- 36) وقف دارالحفاظ حاجی محمود در نفس لارنده 8537
- 37) وقف مسجد اتلو بك در نفس لارنده 252
- 38) وقف مسجد الوزاویه 580
- 39) وقف اجزاء احمد پاشام لارندوی 805
- 40) وقف قلندرخانه در نفس لارنده 597
- 41) وقف زاویه حیدرخانه در نزد الاجه صولق 3265
- 42) وقف مسجد غازی الب 293
- 43) وقف اجزاء مادر ابراهیم بك 732
- 44) وقف اجزاء سلطان جم در نفس لارنده 1228
- 45) وقف حسنی شاه خاتون مادر شهزاده 1400

Bu vakıflar ayrıntıları ile toplu bir halde kaydedilerek Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında Lârende'deki genel tabloyu göstermektedir. Bunlar 10 hamam, bir kervansaray, 246 dükkân, 65 sandık, 3 dükkân zemini, 13 vakıfhânesi, bir debbağhane, bir mukataa, 2 çiftlik, 83 bağ ve bahçe, 562 müteferrik zemin, 5 mezrea, 22 değirmen olarak tesbit edilmiş ve yekûn gelirleri de 351.030 akçeyi bulmuştur'

Şimdi bütün bu bilgiler sayesinde Lârende'nin bu devirde gene görünüşü, teşkilâtı, müesseseleri ve statüsü ile meydana çıkmakta, gelirlerinin dağılışı belirlemektedir ki, yekûn 1.320.335 akçe olan bu tablo şöyledir:

خاصهء حضرت پادشاه عالمبناه	165.202
خاصهء مير ميران ولايت قرمان	150.574
أوقاف	351.030
تيار هاه زعما و سپاهيان	546.145
تيار مستحفظان قلعه لارنده	107.384
يكون	1.320.335

XVI. asırdaki Karaman eyâletinin statüsü ve kuruluşu ile buraya bağlı önemli bir beldenin - livâ, kazâ, nâhiye ve kale hüviyetleri ile - idarî ve askerî yönlerinden başka ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ile de imparatorluk camiası içinde yerini ve gerçek durumunu tanımak ve bilmek bir çok sorunların aydınlanmasına yarıyacak ve gelecek araştırmalara da oldukça ışık tutacak faydalı olabilecektir.

Prof. M. Tayyib GÖKBİLGİN